Elizabethin komplex

Lásku je obzvlášť obtížné klinicky zkoumat.
– Nancy J. Chodorowová

I otcové milují
– Ten můj to uměl, to vím, – ale přece tak činí
s těžší hlavou.
– Elizabeth Barrett Browningová

NEEXISTUJÍ ŽÁDNÉ DŮKAZY nasvědčující tomu, že by kdy Elizabeth otci dávala vinu za matčinu smrt. Svou matku si samozřejmě téměř nepamatovala. Ve třech měsících Elizabeth přestěhovali do její vlastní domácnosti s vlastním služebnictvem: rodiče ji spíše jen navštěvovali, než že by o ni pečovali. Když jí byly tři roky, celá ta záležitost už byla historií – hlava její matky na prostranství Toweru, otcův další sňatek o jedenáct dnů později. Protože obžaloba obsahovala cizoložství a v jednom případě incest, mohlo se snadno stát, že i její rodinný původ mohl být zpochybněn. O tom, kdo je jejím otcem, však nikdy pochyb nebylo. „Lvíče", nazývala sama sebe, dcera svého otce. To po něm zdědila své rusé vlasy, bílou pleť, taneční nadání, veselou povahu, zálibu v popravování příbuzných a pohlaví.

Její pohlaví, to byl samozřejmě problém. Matka měla celé léto smůlu v kartách. Ale hvězdy vypadaly příznivě, dítě bylo uhnízděné

ve spodní části lůna a papež, jak se shodli, byl bezmocný. Očekávali proto chlapce.

Když se narodila, klání a turnaje se musely zrušit. Muzikanty poslali pryč, tedy až na jediného dudáka – rozpustilého, ale hubeného. Její matka, vyčerpaná a zesláblá porodem, cítila na krku chladný dech blížící se katastrofy.

Její otec nasadil nejoptimističtější výraz. Není snad zdravá? Dobře živená a vitální? Brzy jistě bude následovat princ. Jakási nebohá žena věnovala princezně snítku rozmarýny ozdobenou zlatými pajetkami. „Není to krása?“ rozplývaly se radostně matčiny dvorní dámy, jako by to bylo něco víc než jen voňavá větvička se třpytkami.

Elizabeth měla otce vždycky velmi ráda. Občas se dívala, když vedl soudní jednání. Viděla, jaké se těší úctě. Viděla, jak je opatrný. Nemohl si dovolit nechat se zničit vášní nebo lítostí. Zákon je zákon, říkával ženám, které před něj předstupovaly. Ženiny příjmy patří jejímu manželovi. Manžel může její jmění zastavit, pokud chce, věřitelé mu ho mohou odejmout. Že mají jeho děti hlad, na tom nic nemění. Zákon přiznával, že její pohlaví je podřadné. Její otec se ani nesnažil dělat víc, než co bylo třeba.

Ukazoval těm ženám příslušné zákony ve svých knihách. Ukazoval je i Elizabeth. Ona si vedle nich nehtem vyrývala u okraje stránky drobné drážky. Jednou, až bude v noci otec spát, až ona sama bude mít víc odvahy než kdy dřív, vklouzne do knihovny a ty vyznačené zákony z knih vytrhne. Potom ty ženy přestanou plakat a otec bude moci rozhodovat tak, jak by si přál.

Otec jí předčítal *Zkrocení zlé ženy.* Jako by vůbec nevnímal, že Petruccia nenáviděla se zanícením, jaké by si dospělá žena vyhradila pro skutečného muže. „Měla jsi být chlapec,“ řekl jí, když domů přinesla cenu za řečtinu a předstihla tak všechny hochy ve třídě.

Její starší bratr zemřel, když byla malinká. Už nikdy pak nedokázala snést vyzvánějící zvony. S otcem chodívala na hřbitov den co den. Vrhal se tam na hrob s rozpřaženýma rukama. Doma ji objímal, slzel jí na rukáv i do jemných hnědých vlásků. „Dceruško moje," říkal. Sevřel ji v náručí pevněji. „Kéž bys tak byla chlapec."

Snažila se stát se klukem. Jezdila na koni, učila se latinu. A zůstala holkou. Šila. Vedla Spolek presbyteriánských děvčat. Společně pekly a vyšívaly, aby vydělaly peníze a podpořily nemajetného mladíka studujícího v kněžském semináři. Když studia dokončil, šly se společně podívat na jeho první kázání. Seděly vepředu. Předstoupil před shromáždění v šatech, které mu ušily ony. „Vybral jsem si, co dnes budu číst," prohlásil z kazatelny. „První list Timoteovi, kapitola druhá, verš dvanáctý: Učit ženě nedovoluji. Žena nemá mít moc nad mužem, nýbrž má se nechat vést."

Elizabeth vstala. Prošla dlouhou chodbičkou mezi kostelními lavicemi až ven na ulici. Slunce žhnulo tak, že ji na okamžik oslepilo. Stála nahoře na schodech a vyčkávala, až na ně uvidí. Dveře za ní se otevřely. A otevíraly se znova a znova. Celý Spolek presbyteriánských děvčat odešel s ní.

Říkalo se o ní, že je pyšná jako pávice. Jezdila na koni, učila se latinu a řečtinu, kterou její otec nikdy nestudoval. Jednoho zimního dne seděla se všemi svými dámami v parku pod dubem jen pod baldachýnem a svými dlouhými krásnými bílými prsty vyšívala. Jestli dvorním dámám byla zima a přály si jít dovnitř, nedaly to najevo. Společně seděly a vyšívaly, jedna z nich nahlas zpívala a sněhové vločky poletovaly kolem stanu jako můry. Možná byla zima i samotné Elizabeth, a odmítala to přiznat anebo jí možná navzdory hubenosti chladno nebylo a to by byl ještě pozoruhodnější kousek. Neexistoval způsob, jak zjistit, co z toho je pravda.

Možná je Elizabeth jen tak škádlila. Prsty se jí nad plátnem zvedaly a zase nořily dolů. Čas od času se její radostný hlas připojil ke zpěvačce. Měla intenzivní živočišnou auru, životní sílu. Vždycky byla plná energie. John Knox jí v kostele spílal za to, že se poflakuje a chová nerozvážně. Tvrdil, že ona i její sestra jsou nevyléčitelně závislé na veselí.

Její nevlastní bratr býval vždycky neduživý. Když zemřel – několik let po smrti jejich otce, dlouho po smrti své vlastní matky –, na město dopadlo krupobití ohnivé barvy a nízko nad zemí dlouze burácely hromy. Byl to příšerný čas. Byl to její čas.

Otec s jejím sňatkem nesouhlasil. Nestavěl se proti samotnému sňatku, kdepak – v ten naopak doufal. Šlo o toho muže. Nebezpečný radikál. Abolicionista. Chlap, který nikdy nebude pořádně vydělávat. Chlap, který potom jen shrábne její peníze. Copak nesedávala u jeho soudu dost často, aby to viděla na vlastní oči?

Na chvíli se nechala přesvědčit. Když nabrala dost sil, vzbouřila se. Trvala na tom, že ze svatebního slibu se vypustí pasáž o tom, že musí poslouchat svého manžela. Odmítla si i změnit jméno. „Jméno v sobě skrývá velkou moc," napsala své kamarádce. „Často hodně znamená a pojí se se zásadními principy. Tento zvyk vychází z myšlenky, že bílí muži jsou pány všeho. Takový princip nemohu považovat za spravedlivý, a proto ani nemohu přijmout jméno někoho jiného." Tím myslela své křestní jméno. Měla tím na mysli Elizabeth.

Moc a postavení její rodiny se datovaly už z dob, kdy na anglickém trůně seděl Karel I. Její otec byl ohromně bohatý a okázale šetrný. Vůbec neplýtval penězi za elektřinu, koupelnu či telefony. Pro svou nejmladší dceru dělal drobné krátkodobé výjimky. Koupila si šaty, odcestovala na zahraniční dovolenou. Později o ní tvrdili, že byla nehorázně rozmazlená.

Ale u staré panny se obecně předpokládá, že má nárok na dovolenou v zahraničí jako cenu útěchy, a ona už dospěla do věku, kdy byl sňatek nepravděpodobný. Kdysi muži přicházeli, aby se jí dvořili v přeplněném salónku pro hosty. Zadrhávali se, když na ně její otec nevlídně zíral. Neexistuje žádný jasný důkaz, že by mu to kdy vyčítala, ovšem nepřímé důkazy samozřejmě jsou.

Se svou macechou příliš nevycházela. „Nenazývám ji matkou," tvrdila. Ona sama byla přesně ten typ ženy, jaké její otec obdivoval – tichá, rezervovaná, zdvořilá. Bez vášně, bez temperamentu. Zdědila po něm své krásné velké oči, ty oči v barvě nebe, a kaštanové vlasy.

Když byl Elizabeth rok, otec ji vystavil téměř nahou na odiv francouzským velvyslancům. Líbilo se jim, co viděli. Byla zahájena vyjednávání, aby ji zaslíbili vévodovi z Angoulême – jednání, která později zkrachovala z finančních důvodů.

Měla v plánu obrátit se na zákonodárce. Její otec se o tom dočetl v novinách. Zavolal si ji do knihovny a posadil se s ní u krbu. Modré a oranžové plameny se omotávaly kolem polínek a šepotavě se měnily v dým. „Žádám tě, abys to nedělala," sdělil jí. „Úpěnlivě tě žádám, abys mě v mém pokročilém věku nezostuzovala. Daruju ti dům v Seneca Falls."

O ten dům prosila celé roky. „Ne," odpověděla Elizabeth.

„V tom případě tě úplně vydědím."

„Když jinak nedáš."

„Chci ten projev slyšet."

Když poslouchal, do očí mu vytryskly slzy. „Vždyť jsi měla pohodlný a spokojený život," vykřikl. „Dostalo se ti všeho, co sis jen mohla přát. Jak může člověk vychovaný s takovou něhou cítit něco podobného? Kde ses naučila takové zahořklosti?"

„Naučila jsem se jí tady," odvětila. „Tady, když jsem byla dítě a poslouchala jsem ženy, které přicházely se svými stížnostmi

a příkořím.“ I její oči, upřené na jeho utrápený výraz, se zalily slzami. „Já sama jsem šťastná,“ řekla mu. „Já mám všechno. Ty jsi mě vždycky měl rád. To vím.“

Dlouho vyčkával a mlčel. „Vyjádřila ses jasně,“ prohlásil konečně. „Ale řekl bych, že dokážu najít ještě krutější zákony než ty, které jsi zmínila.“ Společně projev přepracovali. Nad ránem si vyměnili polibek a odebrali se každý do své ložnice. Přednesla svůj proslov zákonodárcům. „Jste dcerou svého otce,“ říkali jí následně senátoři zdvořile, i když ne zcela přesvědčeně. „Dnes by na vás byl hrdý.“

„Tvá činnost mě vystavuje neustálému ponížení,“ vyjádřil se on. „Mě, člověka, který se celý život těšil úctě kolegů a celé své vlasti. Máš sedm dětí. Věnuj se jim.“ Když opět promluvila veřejně, naplnil své výhrůžky a vyškrtl ji z poslední vůle.

„Díkybohu, že je to děvčátko,“ prohlásila její matka, když se Elizabeth narodila. Celá vyčerpaná usnula. Když se probudila, prohlédla si ji pozorněji. Holčička měla ruce a ramínka poseté tmavými chloupky. Víčka měla pevně přimknutá k sobě, a když jí matka oči otevřela, neviděla žádné duhovky. Doktora to ale neznepokojovalo. Za ty chloupky může hypertrichóza, tvrdil. Časem zmizí. Oči prý má v pořádku. Elizabethinu otci připadala krásná.

Elizabeth trvalo deset dnů, než oči otevřela sama od sebe. A když se to stalo, její matka hleděla přímo na ně. Už tehdy byly fialkově modré.

Když jí byly tři roky, navštívili oslavy stříbrného jubilea Jiřího V. Měla na sobě pařížské organtýnové šaty. Její otec se jí snažil ukazovat urozené dámy. Elizabeth místo toho ale zvolala: „Podívej na králova koně!“ První film, na který ji vzali, byla *Malá princezna* se Shirley Temple.

Otec ji nosil v náručí. Oblékl se do veselé žluté. Držel ji vysoko, aby na ni všichni dvořané viděli. Když se mu konečně

narodil syn, trochu o ni ztratil zájem. Sepsal poslední vůli, aby upřesnil pořadí následovníků. V tu chvíli necítil žádnou potřebu své dcery legitimizovat, přestože jejich místo ve frontě na trůn uznával. Ponechal Elizabeth roční příjem ve výši tří tisíc liber. Pokud by se však provdala bez svolení, podle poslední vůle měla být z následnické linie odstraněna, jako kdyby „zmíněná Lady Elizabeth zemřela."

Nikdy se nevdala. Podobně jako Penelopé si udržovala moc tím, že slíbila sňatek tomu a potom zase onomu muži: ze svého nešťastného pohlaví učinila výhodu. Takových slibů rozdala skandálně mnoho. Žádné jiné ženě v historii se nestalo, že by se tolikrát s někým zasnoubila a zemřela svobodná. „Královna lovila mužské duše a měla návnadu tak sladkou, že se z jejích sítí nikdo nedokázal vymanit," povídalo se u dvora. Měla intenzivní živočišnou auru.

Pižmovitost. Když se vdala poprvé, otec ji přivedl k oltáři. Bylo jí teprve sedmnáct let, ale už tehdy proslula svou krásou, zůstala poslední brunetkou ve světě blondýn. Otec byl hostem i na její třetí svatbě. „Doufám, že tentokrát se jí sny už splní," řekl novinářům. „Přeju jí, aby byla šťastná, tolik si to zaslouží." Byl hostem i na její páté svatbě.

Její rodiče se na krátko odloučili, když jí bylo čtrnáct. Její matka – k té mívala vždycky blíž – měla s kýmsi románek na natáčení. Otec vzal jejího bratra a odešel s ním ke svým rodičům. Elizabeth zřejmě prohlásila něco v tom smyslu, že jeho odstěhování nebylo žádnou velkou ztrátou. Citovalo se to ale, jako by to řekla doslova takto.

Nikdy se nevdala. Vzala si sedm různých mužů. Vdala se jednou a měla sedm dětí. Nikdy se neprovdala. Během druhé poloviny její vlády se skřipec používal neustále. Sužovaly ji nevysvětlitelné nemoci. Byl nejteplejší den roku, z vedra se

člověku dělalo až mdlo. Šla do stodoly pro hrušky ze Swansea. Z nějakého důvodu bylo v podkroví chladněji než v domě. Líčila, že tam zůstala půl hodinu, v pruhovaném světle procházejícím mezi dřevěnými laťkami, v polochládku. Její otec podřimoval v domě.

„Všiml jsem si, že neseš smrt našeho otce s klidnou hlavou," poznamenal její nevlastní bratr, nový král.

„Bylo příjemné být v takové rodině?" ptali se irské služebné. Jmenovala se Bridget, ale děvčata jí říkala Maggie, protože kdysi měli jinou irskou služebnou, kterou si oblíbili, a takhle se jmenovala.

„Nevím, co rodina. Já jsem s nimi vycházela dobře."

„Nikdy jsi neviděla nic nezvyklého?"

„Ne, pane."

„Nikdy sis v rodině nevšimla žádného sporu?"

„Ne, pane."

„Nikdy jsi neviděla ani – hádky nebo nic takového?"

„Ne, pane."

Ta půlhodina mezi chvílí, kdy se její otec uvelebil k zdřímnutí, a zjištěním, že došlo k vraždě, zřejmě patří k nejdůkladněji zkoumaným půlhodinám v dějinách kriminalistiky. Spis je poměrně přesný, co se týče času. Když Bridget odcházela z domu, podívala se na hodiny. Jak běžela, slyšela zvony z radnice. Neobjasněných je jen osm minut.

Po zproštění viny si změnila jméno na Lizbeth. „Jedna věc mě velice trápí," svěřila tisku. „Tvrdí se o mně, že vůbec nedávám najevo žal. Tvrdí, že nepláču. Měli by mě vidět, když jsem sama."

Její otec zemřel brutální, zběsilou, slavnou smrtí. Její otec zemřel poklidně na mrtvici před její šestou svatbou. Po otcově smrti zjistila, že ji znovu zahrnul do své poslední vůle. Nikdy nepochybovala, že ji měl rád. Spolu se svou sestrou zdědila po

otci obrovský majetek. Našla v sobě jakousi radost, kterou nikdy předtím nemívala.

Stala se oddanou příznivkyní divadla, často zvala celý herecký ensemble na oslavy, pohoštění a tanec. Její sestra byla zděšená: navzdory zproštění viny se staly místní bizarní kuriozitou. Jedinou patřičnou reakcí je ticho, říkala Lizbeth její sestra, ta však na tuto pochmurnou výtku zareagovala tím, že uspořádala další večírek.

Palácem se nesly tóny flétny a bubínku. Lord Semphill se vydal hledat zdroj té hudby. Objevil královnu tančící s Lady Warwickovou. Když se stala královnou, přijala motto SEMPER EADEM. STÁLE STEJNÁ. Kdysi náleželo její matce.

Všimla si, že ji Lord Semphill pozoruje zpoza závěsů. „Váš otec tančíval velice rád," řekl rozpačitě, protože mu to tak vždycky povídali. Styděl se, že ho načapala, jak ji špehuje.

„Nechcete se připojit a zatančit si s námi?" zeptala se. Smála se mu. Proč se nesmát? Vždyť přežila všechno a všechny. Napřáhla ruce. Lordem Semphillem najednou hluboce pohnulo, že vidí královnu – v jejím věku! —, jak se sklání a vyskakuje do vzduchu jako plamen svíčky, jak víří sem a pak zase tam, míhá se jako srdce rázného zvonu.